

Ходотасв А. А.

*аспірант факультету психології та спеціальної освіти
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

Кононенко А. О.

*доктор психологічних наук,
професор факультету психології та спеціальної освіти
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВІКОВИХ КАТЕГОРІЙ В МЕЖАХ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ У КОНТЕКСТІ КРИЗОВИХ ЯВИЩ СУСПІЛЬСТВА

THEORETICAL ANALYSIS OF THE INFLUENCE OF AGE CATEGORIES WITHIN THE SOCIAL SPACE IN THE CONTEXT OF THE CRISIS PHENOMENA OF SOCIETY

У даній статті проводиться теоретичний аналіз виокремлення проблематики в межах явища соціалізації та явища девіантної поведінки спектру впливу й репрезентації структурного взаємозв'язку між суспільством як таким та індивідом й виокремленням його вікових періодів (категорій). Також окреслюється проблематика взаємодії з явищем стабільності соціального спектру, як одним із загальних кон'юктур впливу на індивіда через соціальне середовище. Проводиться акцент уваги на виокремленні різного окреслення взаємовпливу в періодичності вікових категорій. Виокремлюється увага на врахуванні чинників явища впливу вікової категорії, як явища становлення еволюції й розвитку індивіда, як процесу, що відбувається паралельно з еволюцією власне суспільства як такого. Також акцентується явище врахування кризових елементів в суспільстві, як спектр впливу на становлення й урахування змін побудови структурних елементів явища усталеної соціальної норми та її репрезентації в межах людини й виокремлення впливу кризового елементу на індивіда з урахуванням різних періодів власне у певного індивіда та його варіативну репрезентацію засвоєння структури соціальної норми. Проводиться окреслення різниці в межах структур впливу в період різних вікових категорій на індивіда через постановлення й врахування розбіжностей між стабільним й кризовим суспільством, як ключовим механізмом впливу на індивіда, в межах засвоєння ним механізму усталеного варіанту соціальної норми як такої. Наголошується на тому, що виокремлення спектру девіації та дослідження проблематики відхильної поведінки є комплексною проблематикою, де необхідно враховувати явище впливу вікових категорій та одного з превалюючих механізмів впливу у суспільстві як такому, а саме виокремлення впливу економічного чинника, який виступає одним із керуючих та найбільш ґрунтовним в межах створення стабільного суспільства, де взагалі є змога створити явище побудови усталеної суспільної нормативної поведінки з подальшою її репрезентацією на певного індивіда, як власне одиницю соціального середовища.

Ключові слова: соціальне середовище, вікові періодизації, соціалізація, стабільність та нестабільність соціуму, соціальні вимоги, соціальна адаптація, девіація.

This article provides a theoretical analysis of the issues within the phenomenon of socialisation and the phenomenon of deviant behaviour of the spectrum of influence and representation of the structural relationship between society as such and the individual and the allocation of his/her age periods (categories). The problems of interaction with the phenomenon of stability of the social spectrum, as one of the general conjunctures of influence on an individual through the social environment, are also outlined. The emphasis is placed on highlighting the different definition of mutual influence in the periodicity of age categories. Attention is paid to the consideration of the factors of the phenomenon of influence of the age category as a phenomenon of formation of evolution and development of the individual as a process that occurs in parallel with the evolution of society as such. The author also emphasises the phenomenon of taking into account the crisis elements in society as a spectrum of influence on the formation and consideration of changes in the construction of structural elements of the phenomenon of an established social norm and its representation within a person, and the allocation of the influence of the crisis element on an individual, taking into account different periods of a particular individual and his or her variable representation of the assimilation of the structure of the social norm. The article outlines the differences in the structures of influence on an individual in different age categories through the definition and consideration of the differences between a stable and a crisis society as a key mechanism of influence on an individual, within the framework of his or her assimilation of the mechanism of the established version of the social norm as such. It is emphasized that the allocation of the deviation spectrum and the study of deviant behaviour is a complex issue where it is necessary to take into account the phenomenon of influence of age categories and one of the prevailing mechanisms of influence in society as such, namely, the allocation of the influence of the economic factor which is one of the controlling and most fundamental in the creation of a stable society where it is generally possible to create the phenomenon of building an established social normative behaviour with its subsequent representation on a particular individual as a power.

Key words: social environment, age periodisation, socialisation, stability and instability of society, social requirements, social adaptation.

Вступ. Виокремлення проблематики становлення й репрезентації усталеної норми в межах соціального середовища та власне реструктуризації цієї норми на самого індивіда є актуальним питанням, оскільки дозволяє краще виокремити й зрозуміти структуру самої проблематики явища девіантної поведінки як

в межах конкретного (власне індивідуального) рівня так й власне в межах певної групи. Й одним із важливих питань в межах окреслення проблематики цього явища є окреслення впливу вікової категорії, яка репрезентується й через виокремлення соціального впливу на індивіда як такого. Виокремлення проблематики вікового врахування в межах соціалізації, дозволяє надалі окреслити розмежування й краще розуміння структурної проблематики прояву асоціалізації на розмежуванні групових й вікових категорій, а саме в першу чергу дозволенне виокремлення проблематики даного спектру в категорії підліткового віку. Й в межах дослідження спектра соціальної проблематики, виокремлення явища вікової категорії індивіда з урахуванням механізмів впливу на суспільне середовище (в першу чергу економічного) веде до ширшого розуміння механізму відхильної поведінки, як такої. Отже, в межах виокремлення проблематики соціального спектра, виявлення та аналіз впливу вікової категорії на становлення явища соціальної норми та її репрезентації вартий уваги з метою розуміння чинників становлення відхильної поведінки в межах суспільного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виокремлення проблематики впливу вікових груп на спектр соціалізації й власне соціальних груп як таких поступово ширше виокремлюється та розглядається як комплексний спектр. Варто зазначити, що саме виокремлення схожій проблематики в першу чергу є характерним для соціологічного напрямку як такого (М. Вебер, Е. Дюркгейм, Ж. Кетле та інших). Але поступово постає явище врахування й психологічного напрямку в межах окреслення проблематики соціалізації та проявів девіації власне як таких. Актуальними на сьогодні можна виокремити роботи А. Бандури, Т. Парсона. Оскільки в напрямі досліджень можна виокремити окреслення впливу й дослідження спектра сучасної соціалізації та її процесів. В межах саме дослідження спектра вікових груп можна виокремити роботи Н. Ю. Максимової, Л. Орбан-Лембрик, де власне ключовим постає дослідження проблематики вікової групи через соціалізацію й виокремлення девіації та ширшим дослідженням й корекції молоді. Також окреслення цих авторів є вагомими оскільки враховують також економічний чинник, як один з провідних в межах сучасного впливу на кон'юнктуру стабільності та нестабільності соціуму.

Мета дослідження полягає в проведенні теоретичного аналізу явища впливу й зміни впливу людини на соціальний простір та соціального простору на індивіда в межах вікових періодизацій та виокремлення їх особливостей, як складових розвитку людини в межах соціального середовища. Дослідження спрямоване на ширше розуміння проблематики вікових груп в спектрі соціального явища та окреслення явища зміни впливу через врахування стабільності й нестабільності соціального середовища на становлення норми в межах суспільства та її репрезентації на одиницю суспільства.

Виклад основного матеріалу. Структура власне становлення індивіда як складової суспільства про-

ходить явище соціалізації, як одну з обов'язкових галузей у своєму функціонуванні як такому. Явище соціалізації має декілька головних функцій при ретрансляції на одиницю суспільства, де головною можна власне виокремити спектр адаптаційного механізму. Поступово через вплив мікросоціуму та макросоціуму відбувається механізм навчання й засвоєння усталеної соціальної норми, як загального й суспільного механізму. Й власне в межах існування соціального середовища та його взаємодії з індивідом, головним повстає ретрансляція явища впливу на різні вікові групи.

Власне становлення явища соціалізації та її впливу на індивіда повстає як стихійний вплив [13]. Власне на стадії повстання соціалізації та її впливу на людину повстає структурний елемент сприймати інформацію в межах конкретної соціальної групи та це поступово спонукає індивіда до вироблення відповідного варіанту реакції та можливості ситуативної реакції, як такої [13].

В межах виокремлення вікової категорії під час якої найширший спектр становлення асоціальної та девіантної поведінки, можна окреслити підлітковий (14–15) та юнацький вік (1617) людини [14]. Оскільки схожим для цих періодів повстає явище схожості механізмів та власне виокремлення інститутів [14]. Також варто зазначити, що в межах виокремлення періодизацій вікового періоду людини головним чинником є явище психофізіологічного розвитку [14].

В межах окреслення специфіки підліткового та юнацького віку, можна виокремити прояв дезадаптивних форм поведінки підлітка, а саме в першу чергу важковиховуваність [10; 11]. В межах окреслення явищ впливу на важковиховуваність, можна окреслити проблематику явища :

1) Розбіжності уявлень. Тут головним повстає прояв проблематики в межах очікування та системи взаємовідносин між людьми, де є проблема окреслення аспекту співвідношення в межах життєдіяльності та їх реальним змістом й власне проявом в певній ситуації [13].

2) Проблема категорій. Тут можна виявити те, що проблемою повстає співвідношення актуалізація переживання в межах категоріального спектра, що має змогу поширення на вимогу (в межах категорій) й виокремлюється в прояв не розуміння та не збігання смислового розуміння в категоріальній структурі, в межах соціальної взаємодії [13].

Також у виокремленні спектра впливу вікових груп та впливу репрезентації соціального середовища, вагомим є окреслення стабільності та нестабільності соціального спектра явища. В межах окреслення власне стабільності та нестабільності головну роль відіграє економічне забезпечення соціального середовища. Оскільки в межах окреслення економічного впливу головним можна виокремити можливість власне певного соціуму забезпечувати сталість та утримання чинного варіанту соціальної норми. Економічний чинник в цьому контексті є одним з регуляційних аспектів утримування та набуття

впливу на соціальний показник усталеної норми. Виокремлюючи розвиток соціалізації в межах вікової категорії в умовах сталого та стабільного (економічного) розвитку, можна виокремити структуру розподілу прояву й варіації соціалізації між різними віковими категоріями. Наприклад виокремлюючи ранній віковий період розвитку індивіда (віком до семи років) у стабільній варіації суспільства, можна виявити превалювання на унікальну та доконвенційну модель формування власної поведінки [14]. Тобто на цьому віковому етапі характерним повстає заохочення та засвоєння моделі уникання покарання та заохочення до засвоєння усталеної норми поведінки [14]. Потім поступово виокремлюється перехід від індивідуально-особистісної моделі до перемикавання на групову варіацію, власне оскільки поступово превалює підхід групового рівня ідентичності. Варто зазначити, що окреслення переходу до такого групового формату відбувається при підлітковому періоду 14–13 років [13; 14; 12]. Характерним в цьому періоді можна зазначити власне перехід від особистісного варіанту орієнтації на поступове орієнтування на загальну групу. Також поступово характерним виокремлюється явище апелювання на макросоціальне середовище, як прояв групового рівня ідентичності [14]. Для цього періоду характерним повстає загал стабільності й нестабільності соціального середовища, оскільки він має свій вплив на референтну групу на яку орієнтується індивід [14]. В межах окреслення стабільності-нестабільності соціального середовища, як того, що має вплив на формування усталеної соціальної норми головним відіграє її вплив на людину. В межах окреслення стабільності для людини підліткового періоду повстає характерним апелювання на групову ідентичність й апелювання до усталеної норми. А в варіативності прояву нестабільного соціального середовища, для суспільства нагальної проблематики назначається вияв того, щоб забезпечити середовище усталеною нормою і її стабільністю як варіацією розвитку. При нестабільному прояві соціального середовища, загальним повстає виокремлення проблематики поступового становлення варіації асоціалізації й девіантної поведінки. Для такого варіанту соціального спектра повстає апелювання на більш дрібне розмежування в межах самого суспільства на групи [13; 14]. Але варто зазначити, що розмежування та перехід індивіда та групи людей в межах соціального середовища при кризових періодах відбувається до прояву асоціальної та варіацій девіантної форми поведінки переважно не стрімко, а власне поступово [13]. Для цього переходу характерним повстає засвоєння зростання проблематики в межах суспільства як такого. Тобто в період кризового суспільства на індивідуальному та груповому рівні відбувається поступове зростання відхилень, як таких та вони можуть супроводжуватися двома формами, а власне як просоціальними варіантами прояву, так й асоціальною формою прояву поведінки [13]. Знову варто відзначити, що в кризовій формі суспільства ширшим повстає характерний зріст асоціального

варіанту прояву поведінки у суспільстві ширше неповнолітніх людей [13]. Оскільки для цього варіанту характерним повстає декілька факторів, де головним превалює окреслення й постановою того, що відбувся перехід від індивідуальної до групової форми засвоєння й орієнтації на групу.

Вагомим також є окреслення людини у період зрілості під час існування у стабільному середовищі. Явище стабільного середовища обумовлює зможу відображати спектр превалюючої соціальної норми та ширше репрезентувати її у відображенні на одиницю суспільства. Характерним для становлення й існування людини в межах стабільного середовища повстає переважання групової ідентичності без її варіативності на розмежування на більш дрібні групи, що є більш характерним для асоціального становлення й більше для кризового середовища [14]. Характерним також повстає прояв того, що на відміну від кризового суспільства актуальним залишається збереження чинних соціальних відносин та власне усталеної соціальної норми, як механізму адаптації в межах самого середовища [14]. Це зумовлюється тим, що явище економічного стабільного розвитку надає зможу підтримувати усталену соціальну норму, як таку складову.

Але в цьому спектрі виокремлюється проблематика, яка характерна й зрілому віковому періоду та іншим, оскільки повстає проблема утримання явища зосередження й збереження усталеної варіації соціальної норми в межах певного суспільства. Характерним повстає проблематика експлуатації ресурсу та явище виокремлення мінімізація альтернативи [14]. Характерним для цього варіанту повстає явище превалювання на соціальну стабільність, яка формує стабільність для існування в межах чинного середовища, яке не завжди може відповідати актуальним потребам. В цій ролі також повстає проблема більш пониженої варіації адаптаційного механізму до нових викликів [14]. Оскільки ключовою роллю тут повстає вияв утримання чинного варіанту норми, оскільки він забезпечує сталість існування та не вимагає різкої зміни в питаннях адаптації до різкої соціальної зміни в межах суспільного середовища.

Також в межах зрілого вікового періоду розвитку особистості повстає інша складова, а саме складова існування в межах кризового суспільства. Характерним для всіх вікових категорій повстає явище окреслення того, що поступово піддається сумніву усталена чинної соціальної норми й відбувається намагання її реструктуризації з метою створення нової усталеної норми та відновлення стабільності у суспільстві.

Для кризового суспільства та для зрілої вікової категорії повстає явище (в кризовому суспільстві) створення реорганізації статусно-рольових моделей та позицій [14]. Також актуалізується той спектр, який характерним повстає й для підліткового та юнацького віку, а саме надання переваг тій групі в якій знаходиться певний індивід, тобто поступово виокремлюється й окреслюється актуальність повстання з ширшої групи та включення до

неї на меншу групу [14]. Актуальним також повстає питання адаптації, оскільки явище кризової проблематики в межах суспільства викликає необхідність всіх груп та вікових категорій до нових умов задля виходу із кризової ситуації [14].

В межах кризової ситуації суспільства повстає окреслення конфліктності власне самих індивідів з суспільством через кризову ситуацію. Варто окреслити, що становлення конфліктної ситуації індивіда з середовищем, є тією проблематикою яка формується поступово, вона може бути реакцією на кризову ситуацію та неспроможністю адаптуватися до нового механізму, характерним також можна виокремити те, що прояв конфліктної ситуації індивіда з середовищем, може бути наслідком нерозуміння соціального контексту, а також проявом проблематики у спектрі виховання (якщо це стосується ранніх вікових категорій) [13].

Тут на ширшу проблематику виходить явище асоціалізації. Необхідно виокремити те, що явище асоціалізації варто сприймати як наслідок прояву девіантної поведінки [13]. Де девіантна поведінка виступає власне як система дій які відхиляються від усталеної чинної норми (як в позитивний, так й негативний бік). Але в контексті кризи у суспільстві та варіації прояву девіації превалює явище негативної форми девіантної поведінки.

Прояв девіантної поведінки в межах кризи, яка відбувається в певному середовищі поступово підіймає проблематику виокремлення спектра розмежування в межах середовища на проблематику виокремлення й окреслення груп в загальній структурі та актуалізацію конфліктного повстання вирішення проблематики соціальної стабільності. Й варіація негативного прояву девіацію тут може виступати в різних форматах, де найбільш популярними можна виокремити пияцтво, кримінальні варіації злочинів та інші [13].

В цьому варіанті поступової проблематики буде виокремлюватись спектр залучення тематики явища ресоціалізації. Оскільки явище суспільства (яке знаходиться в кризовому періоді) піддає людину стресовій ситуації, поступово виникає проблематика адаптаційного механізму, і як було зазначено проблематика адаптаційного механізму в межах кризового суспільства повстає новим виокремленням, де проявляється прояв того, що не всі зможуть одразу адаптуватися до нових реалій власне в межах суспільства. Явище ресоціалізації в цьому контексті буде актуалізованим для тих людей, що мали низьку змогу до адаптації в нових умовах, а також сюди можна відносити людей які мають девіантну (асоціальну) форму поведінки як такої. Вкладом до ресоціалізації цієї групи є акцентування на тому, що в умовах нової соціальної норми та намаганні створити нове стабільне середовище, виникає потреба максимального залучення ресурсу для швидкого відновлення соціального спектра з урахуванням змін в суспільстві.

Висновки. Власне в виокремленні явища дослідження девіантної структури, необхідно враху-

вати, що саме явище девіації в суспільстві та їх форм проявлення є урахування того, що ця проблематика є комплексною.

Та в межах дослідження впливу соціальної структури на особистість як у варіації девіантної побудови індивіди (як в позитивному, так й в негативному варіанті) необхідно враховувати фактор економічного впливу на суспільне середовище, оскільки економічний фактор в умовах існування людини забезпечує сталість її розвитку та варіацію створення усталення соціальної норми як такої. Також в комплексному розумінні виокремлення впливу соціального середовища на одиницю суспільства, необхідно враховувати вікові категорії в межах соціального розвитку.

В межах розвитку індивіда через призму соціалізації, головним чинником виокремлюють для людини засвоєння усталених норм, тобто створення можливості до адаптації в межах соціального середовища як такого. Власне в межах соціального середовища можна виокремити набуття цієї варіації через дві основні форми, а саме соціально стабільного середовища та соціально нестабільного середовища.

В межах соціально стабільного середовища превалює явище утримання соціально усталеної норми в межах певного суспільства, як такого та намагання надання ширшого охоплення включення індивіда до механізму соціальної адаптації через посередництво соціалізації як такої на рівні мікросоціуму та макросоціуму. Але також варто виокремити, що проблематикою такого явища повстає низька спроможність до адаптації до кризової ситуації, як суспільства тому основним намаганням суспільства в такому механізмі існування повстає виокремлення й превалювання збереження вже чинної соціальної норми, де варіативність її покращення (особливо різкого) більш низька, бо є ризик стикнутися з кризовою ситуацією та можливістю того, що значна частина людей може не адаптуватися до нових механізмів в межах вже чинного суспільства, як такого.

Іншою стороною є проблематика соціально нестабільного середовища та його вплив на вікові категорії, як такі. В такому виокремленні можна зазначити, що характерним повстає розмежування на групи, але на відміну від соціально стабільного середовища повстає те, що йде більше розмежування на дрібні групи в межах середовища, в той час, коли в соціально стабільному середовищі актуальним повстає вияв проявлення на загальну групу (в цілому як суспільства). Також поступовим виокремлюється проблематика того, що можливість людей до адаптації стає поступово нижчим, оскільки через кризову ситуацію виникають, перегляди соціально-рольових усталених норм та їх можливостей й відбувається поступова зміна в межах соціальної норми, що викликає проблематику того, що не кожна людина може адаптуватись до нових умов в кризовому середовищі.

Перспективи подальших досліджень полягають у взаємно комплексному врахуванні чинників вікових категорій з явищами впливу на соціальні групи, де в першу чергу варто виокремити економічний фак-

тор, як один з головних факторів забезпечення стабільності. Виокремлення проблематики вікових груп також в майбутніх досліджень дозволить окреслити ширший прояв й розмежування проблематики підліткової девіації, а в особливості ширшої можливості дослідити в комплексній кон'юнктурі проблематику

булінгу як такого. Й з урахуванням явища вікових категорій дозволить ширше досліджувати прояв становлення асоціалізації в малих групах. Окрім цього в дослідженнях можна буде виокремити проблематику ресоціалізації в межах виокремлення груп за віковими категоріями, в кризовому суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богданова І.М. Соціальна педагогіка: Навч. посіб. К.: Знання, 2008. 343 с.
2. Волошин С.М. Особливості змісту соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2019. № 9. С. 73–76.
3. Гарасимів Т.З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с.
4. Жданова І. В. Проблема саморегуляції в контексті девіантної поведінки особистості: психологічні аспекти / І. В. Жданова // *Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. Психологія. 2012. Вип. 43, ч. II. С. 110–128.
5. Іванова С. П. Психологічна стійкість особистості як фактор протидії негативним впливам. *Освіта та суспільство*. 2009. 62 с.
6. Кашлюк Ю.І. Основні чинники, які впливають на психологічне благополуччя особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2016. № 34. С. 170–186.
8. Киричук В. О. Розвиток та соціалізація особистості у сучасному суспільстві / В. О. Киричук // *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 11. С. 22–26.
9. Міщик Л.І., Білоусова З.Г. Соціально-психологічні та педагогічні проблеми дезадаптації дітей та підлітків. *Запоріжжя: ЗДУ*, 2003. 108 с.
10. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки : навч. посібник рек. МОН. Київ : Либідь, 2011. 520 с.
11. Максимова Н.Ю., Толстоухова С.В. Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки підлітків та молоді. К., 2000.
12. Макаренко О.М., Андрейчева А.О. Поняття девіантної поведінки в соціальному та психологічному аспектах. *Наукові записки*, 2015. Том 175. С. 61–64.
13. Орбан-Лембрик Л. Залежність поведінки особистості від впливу проблемогенного соціуму / Лідія Орбан-Лембрик. // *Психологія і суспільство*. 2004. № 1. С. 71–82.
14. Орбан-Лембрик Л. Вплив кризових і стабільних періодів життя людини на процес її соціалізації у суспільстві / Лідія Орбан-Лембрик. // *Психологія і суспільство*. 2003. № 2. С. 55–66.
15. Примуш М. В. Загальна соціологія : [навч. посіб.] / Микола Васильович Примуш. К. : Професіонал, 2004. 590 с.
16. Руденко, Л.М. (2012). Процесуальні характеристики агресивної поведінки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія, 21, С. 418–424.
17. Цимбалюк І. М. Психологія: Навчальний посібник. 2-ге видання: виправлене і доповнене. К.: ВД «Професіонал», 2006. 576 с.
18. Цап Н.М. Агресивність дитини: за і проти / Н.М. Цап. // *Практична психологія та соціальна робота*. 1999. № 6. С. 12–13; № 7. С. 23–24.
19. Фурман А.В. Психодіагностика особистісної адаптованості: Наукове видання / А.В. Фурман. 2. вид., скор. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 64 с.
20. Цимбалюк І. М. Психологія: Навчальний посібник. 2-ге видання: виправлене і доповнене. К.: ВД «Професіонал», 2006. 576 с.
21. Цап Н.М. Агресивність дитини: за і проти / Н.М. Цап. // *Практична психологія та соціальна робота*. 1999. № 6. С. 12-13; № 7. С. 23–24.